

*

'יראה – יראה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות' –

'בן אדם, ראה תמיד את בוראך בעיני שכלך כי ה' השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש אלקים, היינו שבעיני שכלו דורשו. ובראייתך תעשה רושם, כמו הנעמה שבהסתכלה בביצתה היטב נוצרת ומתרקמת בתוך הביצה הנעמה ומתבקעת ויוצאת. וכן ה' בהסתכלו בך ישפיע לך כל מיני שפע וברכה.

ועל זה כתיב 'יראה כל זכורך' וארוז'ל: 'יראה – יראה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות. ולהמון עם הוא ג' רגלים בשנה, בזמן המקדש, אבל למשכילים כל יום תמיד בכל שעה, בכל מקום, בהסתכלך כלפי מעלה ברעותא דלבא, יתעורר עלך אתערותא מרעווא דכל רעוין בריך הוא בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמיא'.

(ספר חרדים פרק ד' דברי כבושין'. וראה עוד בספר אור הישר להלן ד. ד"ה רב הונא)

'... ויש עוד השגה גדולה יותר, הדומה לראיה, כטעם (שבת פט): 'מחוי להו יצחק הקב"ה בעיניהו' – והוא ההכרה דמצד הנסים, שעל ידי הנס נראה לעין פעולת הש"י. וזהו קדושת ימים טובים שנקבעו על הנסים, דישראל מקדשי, דצריך שיקדם לזה קדושת ישראל, דלא עביד קוב"ה ניסא לשיקרא, ועל ידי הקדושה הקודמת דישראל, היא אמונה הפשוטה, על ידי זה יבוא להשגה גדולה הדומה לראיה שהוא ביום טוב **דיראה כל זכורך** ודרשו רז"ל יראה – יראה, כטעם 'אברהם הוליד את יצחק', דזהו דרגא דפחד יצחק שעל ידי הראיה בא היראה כמו שכתב בהג"ה דריש או"ח. וזה טעם **בהר ה' יראה** – שנתגלה בעקידת יצחק ראייה זו, שההקרבת נפשו להש"י לקרבן זה בא מצד הראיה, כמו שאיתא בזהר... (מתוך רסיסי לילה מז).

דף ג

'חרש באזנו אחת פטור מן הראיה שנאמר באזניהם' ולמדנו גזרה שוה ראייה מהקהל, כדלעיל (מהרש"א).

'אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע'. פירוש, אנשים באים כדי לדעת וללמוד [ולא שבשעת הקהל קוראים בעצמם אלא רק שומעים את קריאת המלך, אלא שמשמיעתם יבואו ללמוד בעצמם בביתם. עפ"י אגרות משה או"ח ח"א לב, ג]. ונשים באות לשמוע מצוה כדי לקיימה, ולא לשם ידיעה ולימוד (עפ"י מהרש"א).

וכן פירש בבית הלוי (ח"א ו), והוכיח מכמה מקומות שאף באותן הלכות שהאשה מצווה בהן, אין הלימוד אלא כהכשר מצוה לדעת המעשה אשר תעשה.

ואולם בהגהות ריעב"ץ (בקדושין לד. ובעירובין צו) צידד שנשים חייבות במצות תלמוד תורה במצוות שלהן. וכן משמע לכאורה משיטות הפוסקים שאין אשה מברכת על מצוות עשה שהומן גרמן ואעפ"כ מברכת בתורה – הרי משמע שמצווה היא במצות ת"ת (וי"ל). וע' גם בבאור הלכה (מז) שלדעות הפוסקים שמברכת בתורה משום שחייבת בלימוד ההלכות השייכות לה, יכולה להוציא את האיש בברכתה [ובשבט הלוי (ח"א רה) פקפק בזה] – מזה משמע לכאורה שלא כדעת בית הלוי, כי לדבריו

הלא אין זה חיוב עצמי אלא הכשר מצוה וכיצד יכולה להוציא את האיש. וע"ע במש"כ באריכות בסוטה כא. ולפי זה צריך לבאר בדרך אחרת החילוק שבין 'ללמוד' ל'לשמוע' – שהרי בכל מה שנוגע למצוותיה, גם היא חייבת בלימוד כמו האיש.

והט"ז (יו"ד רמז סק"ד) מפרש 'לשמוע' היינו שמיעת פשטי הדברים [בהבנה פשוטה. עתד"ה מלמען] ולא לימוד דרך התחכמות שזה אסור לכתחילה לנשים אף בתורה שבכתב [אבל שמיעת קריאת התורה – מצוה היא להן, ולא רק רשות גרידא, וכדרך שמצינו שחייבתן תורה ב'הקהל'. ע' מגן אברהם רפב סק"ז ומשנ"ב סק"ב]. אף על פי שהט"ז לא דיבר אלא על תורה שבכתב, מכמה פוסקים יש לשמוע שאף לימוד תורה שבעל פה לא נאסר בדרך שמיעה פשטנית (ע' בשו"ת מהרי"ל החדשות מה; אגרות משה יו"ד ח"ב קט; אגרות הראיה ח"ב תסז).

ובדורות האחרונים נקטו גדולי הפוסקים להתיר ללמד לנשים תנ"ך ועניני המצוות [אף לעומקם של דברים], ואף מצוה יש בדבר – לפי מצב הדת ומצבה של האשה ותפקידיה בימינו (ע' לקוטי הלכות לחפץ חיים – סוטה כ, וכן כתב באגרת (מכ"ג שבט תרצ"ג): '... וכל החששות והפקפוקים מאיסור ללמד את בתו תורה, אין שום בית מיחוש לזה בימינו אלה'. וע"ע: סידור רש"ר הירש, קריאת שמע; ערוך השלחן יו"ד רמז; מאזנים למשפט ח"א מב). ויש מחמירים שלא ללמד תורה שבכתב עם מפרשים בעיון (ויאל משה ג, ל ואילך. וע' שבט הלוי ח"ו קג).

'אי מנגד כל ישראל הוה אמינא אע"ג דלא שמעי, כתב רחמנא באזניהם – והוא דשמעי'. זו לשון הרמב"ם (חגיגה ג, ה-ו): 'הקריאה והברכות בלשון הקדש שנאמר תקרא את התורה הזאת – בלשונה, אעפ"י שיש שם לועזות וגרים שאינן מכירין, חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה. ומי שאינו יכול לשמוע מכיון לבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת, ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא-ל'.

משמע מלשון הרמב"ם שאף על פי שאי אפשר לו לשמוע מפני ריחוק המקום מרוב עם הנמצא שם, מחויב להיות נוכח שם כל זמן הקריאה ולכוין לבו להקריאה, ויוצא בזה – כי עיקר המצוה לכוין להכין לבם ולהקשיב אזנם לקריאת המלך, וכיון שעשו זאת – יצאו ידי חובתם בין ששמעו בין שלא שמעו מצד הריחוק או משום שאין לו שמיעה טובה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א לב, ג – עפ"י לחם משנה).

וצריך לישב הדברים עם האמור בסוגיא, הלא אמרו אם מ'נגד כל ישראל' הוה אמינא אעפ"י שאינם שומעים, כתב רחמנא 'למען ישמעו' – דוקא אם שומעים. ועוד אמרו בגמרא שב'למען ישמעו' אנו שומעים שכל שאינו מבין פטור, כי ודאי לא אמרה תורה לשמוע אלא כדי להבין וללמוד – והלא לפי הנ"ל אפילו מי שלא שמע כלל בכלל המצוה הוא.

ובלחם משנה מבואר שבדברי הרמב"ם כוללים גם חרש שאעפ"י שהוא פטור, אם בא לשם יכוין לבו לקריאה אעפ"י שאינו שומע. ולפי הפירוש הנ"ל הרי זו מצוה דאוריתא [ולא רק הנהגה טובה בעלמא] אפילו חרש הנמצא שם עליו לכוין לקריאה. ואם כן על כרחך צ"ל שלמד הרמב"ם כן מאיזה מקום אחר, ואפשר שסוגיתנו חולקת. וצ"ע.

(ע"ב) 'איזהו שוטה, היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקרקע את כסותו... רבי יוחנן אמר: אפילו באחת מהן'. מבואר מדברי הרמב"ם (עדות ט, ט) שסימנים אלו לאו בדוקא הם אלא הוא הדין לכל דבר שדרך השוטה לעשותם, אם עושה אותם תמיד [ולא באקראי בעלמא. פוסקים], אף על פי שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים – בכלל השוטים ייחשב (עפ"י כסף משנה שם. ובבית יוסף (אה"ע קכא) פירש טעמו, כי בברייתא דידן נתנו שלשה סימנים הללו ולא הזכירו מאבד מה שנותנים לו, ובברייתא האחרת הזכירו רק סימן זה ולא אלו השלשה – מזה משמע שסימנים אלו אינם אלא דוגמאות למנהגי שטות, והוא הדין לשאר דברים).

יש מהקדמונים שנקטו שהסימנים השנויים בברייתא בדוקא הם (עפ"י הר"ש משפירא ורבי אביגדור – מובא במרדכי גטין פ"ז תכא. וע' בשו"ת מהרי"ק סוף שורש יט. ומצוין בבית שמואל קכ"ט ועוד). ובשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קכ) האריך לחדש [בשיטת הרמב"ם] שיש חילוק בין גדר שוטה לענין חיוב מצוות ועונשין [ובכלל זה כשרות לעדות], שאף על פי שהוא שוטה רק לדבר אחד וידוע וברור שהוא פיקח לכל שאר הדברים – פטור מהמצוות כי לא חייבה התורה במצוות לחצאין, ובין כשרותו לקנין ומכירה וגירושין והפרשת תרומה וכד', שבזה הדבר קובע אם הוא שוטה או פיקח לאותו מעשה, ולכן אם ידענו שהוא שוטה רק לענינים מסוימים ולא לשאר דברים – קנינו קנין וגירושיו גירושין. וייסד הדברים על פי התוס' בסוגיתנו ועפ"י מהלך הגמרא ועוד כמה דקדוקים [ע"ע בסמוך]. ומבואר מדבריו שלדעת התוס' אין מקור לחילוק זה, ואף לענין מצוות, כל שידענו שהוא פקח לענינים מסוימים – הרי דינו כפקח לאותם ענינים.

'לעולם דקא עביד להו דרך שטות, והלן בבית הקברות – אימור כדי שתשרה עליו רוח טומאה הוא דקא עביד, והיוצא בלילה יחידי – אימור גנדרפס אחדיה...' צריך באור, אם אנו תולים שעושה כן לסיבות אחרות, שתשרה עליו רוח טומאה וכד' הרי שלא עשאה דרך שטות ואם כן היה לו לומר 'לעולם דקא עביד סתמא' הלכך בדבר אחד אנו תולים שעושה מה שעושה לצורך סיבה מסוימת ולא משום שטות, ורק כשעושה שלשתם תולים אנו בשטות ולא בשלש סיבות שונות; – אך נראה שגם לפי סברת 'אימור...', אותם מעשים נעשים בדרך שטות, וכמו גנדרפס שלפי הפירוש הראשון ברש"י היינו חולי האוחז מתוך דאגה, ודאי היא מחלת שטות, כמו כן יש לפרש בלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה שהוא ענין שטות, שאף המכשפים אין נוהגים כן, אלא דעתו משובשת כל כך ברדיפה אחרי מכשפות עד שהולך ולן שם. ואולם אותם סימני שטות, רוב הנוהגים בהם אינם שוטים אלא לדבר זה ולא לדבר אחר, ולפיכך אם ראינו שנוהג באחד מהם, אין לו דין 'שוטה' לכל דבר אלא כלפי אותם ענינים שנסטתה בהם, אבל כיון שראינוהו נוהג בכל השלשה הרי זה סימן שהוא שוטה לכל הענינים, וכנגח שור חמור וגמל שהוא מועד לכל.

ולפי זה משמע שאילו ידענו בבירור שהוא פקח לענינים מסוימים – הרי לאותם ענינים שהוא פקח אינו נידון בהם כשוטה, כי דוקא בסתמא אנו מחזיקים אותו לשוטה כשראינוהו מתנהג בשטות בשלשה ענינים אלו (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קכ.א. וכן צידד בשו"ת עונג יום טוב קנ"ד).

עוד הוכיח כן באג"מ מלשון התוס' שרק משום חזקה אנו דנים אותו כשוטה לכל דבר, אבל אילו רואים ויודעים שהוא כפקח לשאר ענינים – לא. ועוד כתב להוכיח שאף רבי יוחנן שמחשיב כשוטה בסימן אחד, אינו חולק על עצם היסוד שצריך שיהא שוטה בכל ענין וענין, אלא רק חולק על סברת 'אימור...', אבל כל שאנו יודעים שאינו שוטה אלא לדבר זה – דינו כפקח לשאר דברים. ובדעת הרמב"ם כתב להוכיח שכל זה אמור לענין פעולות משפטיות כמקח וממכר וגירושין וכד' אבל לענין מצוות פטור לגמרי כיון שהוא שוטה לדבר אחד וכנ"ל. ואולם דעת התורת-גטין (קכא. ומובא באגרות משה) אינה כן אלא אף שוטה לדבר אחד נידון כשוטה לכל דבר. ולדבריו צריך לישב הדקדוקים הנ"ל.

ונראה לכאורה שהמשותף לכל סימנים המוזכרים בגמרא הוא שעושה מעשי שטות הכרוכים בסיכון לפגיעה בגוף או בממון, כגון שהולך יחידי בלילה או מקרע כסותו או מאבד ממון, וזהו סימן שאינו אחראי למעשיו. אבל אם רואים שאר מיני שגעים שאינו מכניס את עצמו או ממונו בסכנה, כגון הנידון המדובר באג"מ שם, על אדם שהיה מכריו על עצמו שהוא משיח ויש לו בולמוס לקרוא בתורה ולהיות ש"ץ וכד', ולעתים היה עולה על האילנות לדרוש או היה מהלך ערום באמרו שהוא כאדם הראשון קודם החטא – בכגון אלו לא שמענו שדינו כשוטה לכל דבר. ואולם אם הוא מסכן אחרים בהתנהגותו [ע"ש שהיה חוטף חפצים של אנשים ומטמינם עד שיתרמו לגמ"ח] אפשר שנידון כמסכן את עצמו, שאינו אחראי למעשיו.

ולפי זה יש מקום לומר שאם רואים בו שנוהג במעשה מסוכן או פוגע בממון, אפילו רק בדבר אחד, דינו כשוטה לכל דבר,

כהתורת-גטין, ומה שאמרו כאן שלרב הונא כשעשה מעשה אחד דרך שטות אין דינו כשוטה, טעם הדבר הוא כי כיון שעושה כן לצורך מסוים כגון שתשרה עליו רוח טומאה או להפיג דאגתו, אעפ"י שהוא דרך שטות, אין זה מורה על חוסר אחריות שהרי נצרך הוא לאותו מעשה [וצריך לשקול כל מעשה לגופו, לפי מדת הצורך ביחס למדת הסיכון והפגיעה]. אבל כל שעושה דבר הפוגע ללא סיבה אחרת 'מוצדקת', הרי זה סימן לחוסר אחריות וזהו השוטה שפטור ממצוות ואין מעשיו ברי-תוקף (נכתב בסברא בעלמא ללא עיון בפוסקים).

אך יש לציין שבשו"ת אור שמח (לקוטים יג) כתב שעיקר השטות מתבטאת בדיבור ולא בפעולות. ע"ש. ובבית אפרים מביא בשם גאון אחד שבמדבר דברי שטות ללא פעולות שטות אינו בגדר שוטה. וע' אבני נזר אה"ע קצא.

באורי אגדה

'מה יפו פעמך בנעלים... כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל'. ענין 'בנעלים' מורה שההליכה עצמה יש בה מצוה, עוד בטרם הגיעו להר הבית האסור במנעל, ואינה בגדר הכשר מצוה גרידא [ועל דרך שכתב מהר"ל מפראג (בנתיבות עולם) שיש שכר פסיעות להולך לבית הכנסת להתפלל, ולא מצינו כן בשאר מצוות, לפי שההליכה לתפלה מביאה להתקרבות לגבוה, ונחשבת כתפילה עצמה. והכי נמי ההליכה לעלות לרגל, שגם היא מביאה להתקרבות להשי"ת וליראת ה' – נחשבת מצוה ממש. ובספר יוסף תהלות להרחיד"א (מב) מביא מהמדרש שעל כל פסיעה של עולי רגלים היה נברא מלאך] (עפ"י מאור ישראל).

'בת נדיב – בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב... שהיה תחילה לגרים' – שכל הגרים, אמנם באים להתגייר מתוך אהבה ונדיבות הלב ולא מתוך חובה, אך יש להם השגה ותפיסה לאן הם נכנסים שהרי רואים את ישראל, אבל אברהם אבינו ע"ה שהיה תחילה לגרים, כל העולם כולו היה עובד עבודה זרה והוא יצא מן הכלל, ולא ידע עדיין במה הוא בוחר וחושק אלא היה צועק מי ברא אלה עד שנגלה אליו הש"י (עפ"י מי השלוח לקוטי הש"ס. ועע"ש בארוכה בבאור סמיכות המאמרים שבגמרא). ע"ע: מהר"ק חיות; שפת אמת כאן ובסוכה מט; משך חכמה משפטים כג, יז; רס"י לילה מז; תבל בצדק (לאאמו"ר זצ"ל) ח"א שער תשיעי.

– 'ראשית דרכו של אברהם אבינו היתה נדיבות-לב גרידא, בלי שום תקות שכר או כוונה ליהנות מטוב העולם, והיא שהביאתו להכרת בוראו. וגילה רבא כי גם עלית הרגל של כל ישראל יש בה מדה זו של נדיבות לב. וכי מילתא זוטרתא היא שכל זכר עוזב את ביתו ועולה לרגל, ללא כל תועלת גשמית רק 'לראות ולהיראות'? לולא ההשרשה בנדיבות לב מצד אברהם אבינו, לא היו יכולים לעמוד בנסיון כזה' (מתוך עלי שור ח"א עמ' שכח).

'והבור רק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו' – מים היינו תורה, וכאשר אין בו מים והוא ריק מתורה, מיד – נחשים ועקרבים יש; 'עקרב' היינו רע ו'נחש' הוא מרמה (כמ"ש בזהר ח"א נב). וזה שנאמר אך מרי יבקש רע – בעת מריו בתורה לעזבה ולנטשה, אינו אלא מבקש רע (באור הגר"א משלי יז, יא).

– '... ומה שהשבטים מכרוהו היה גם כן לברר זה, כי הם לא האמינו בצדקתו ושהוא היסוד-עולם וחשבו במכירה בין האומות יתברר זה, שאם הוא באמת כמדתו אי אפשר שיתערב בגוים להיות כמוהם כלל, ואם לאו, כל זמן שהוא בבית יעקב ולמד מאביו היה טוב וכשיבוא לבין הגוים לא יהיה כן. וזה היה גם כן ההשלכה לבור שאין בו מים – זו תורה, כמו שאמרו בבראשית רבה (פד) על פסוק זה, והוא גם כן לענין יוסף, דכל נסיון שהוא לברר עצמיותו הוא כאשר יעלימו ממנו דברי תורה המצילים מהחטא, רק שהוא בלבו ובעצמו יעשה כרצונו. וזהו הנסיון לברר מה שבלבו כנודע. והשליכוהו לבור ריק מדברי תורה אבל נחשים ועקרבים המסיתים לכל מיני רע, שזהו שורש הנחש – יש שם, וזה נתברר שהוא מרוחק מרע בשרשו.

וזהו שורש קדושת היסוד דכנסת ישראל, שאין צריכים לעצות דדברי תורה כי הם מתקשרים בהש"י לגמרי ביסוד קבוע וקיים שלא ינתק בין על ידי מסיתים ומפתים – כנחש ושאר שבעיסה, בין על ידי כפיה וגזירות ויסורין – כעקרבים ושעבוד מלכויות, לא יוכלו לערבבו עמהם גם בלי שום סיוע דתורה תבלין, שהוא נגד הסתת פרטיות דיצר הרע, אבל נגד שורש היהדות שלא יתערב בגוים, בזה בני ישראל נבדלים בשרשם מלידה מבטן ונימולים לשמונה טרם ידע הנער כלום בא בברית חותמו של הש"י שהוא המבדיל בין ישראל לעמים... (רסיסי לילה נז, עמ' 169).

'אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באין – כדי ליתן שכר למביאייהן'. כלומר, לא גרעון והפסד הוא להורים שנטרדים מלשמוע עקב טורחם ומשאם של הטף אלא להיפך, הטורח בבנים בשביל למשוך לבם ולפתוח אונם לתורה, שכר ויתרון להורים עצמם.

– כתוב בשפת אמת: אין תימה שיתעוררו אפילו הטף מתוך מעמד כזה, אלא שבאמת כל מעשה המצוות והשגת אור התורה, אף הם ביד עליון ומכח ההבטחה 'כי לא תשכח', ואין לו לאדם אלא ההשתדלות והרצון שלפני המצוה, ואם כן 'טף למה באין' מאחר שאינם בני רצון והשתדלות? – אלא 'ליתן שכר למביאייהם' – בהשתדלות שלהם בהבאת הטף.

'דבר זה נוהג בכל פשוטי בני ישראל שאין להם שכל ורצון כראוי, מכל מקום על ידי הביטול לגדולים וטובים ממנו, יכול להועיל רצון הצדיק לתת שכר להדבקים בו. וכן כל מי שיש לו איזה רצון צריך למוסרו לציבור, כי בודאי צריך להיות חביב יותר לאדם דבר טוב הנעשה מכלל ישראל מדבר פרטי שלו, ועל ידי זה מקבל הקב"ה רצונו בתוך כלל ישראל. ועל פי דרך הנ"ל נוכל להעמיק עוד פירוש אמת באמרם 'לתת שכר למביאייהם' ולא ניתן לכתוב, ודעת לנבון נקל' (לשון השפת-אמת וילך תרל"ד).

– וכי היכן מצינו מצוה שכל עיקר טעמה ליתן עליה שכר? אלא כך כוונת חכמים: 'טף למה באין' – מה שפירש הכתוב התועלת שבביאת הטף למען 'שמעו ולמדו' וגו', והרי מאחר שהאנשים והנשים באים, ממילא מוכרח הטף לבא – אלא לכך פירש הכתוב מצוה בהבאת הטף כדי ליתן שכר למביאייהם, כלומר שתהא הבאתם לשם מצוה, ולא מפני שאין להם היכן להשאירם... (עפ"י חדושי הרי"ם).

– מספר מי השילוח: פרשת הקהל – שבאה לאחר כל המצוות שהן כולן עצות ותיקונים לכל מיני רע המשוקע באדם – יש בה תיקון והמתקה לשרש הרע הראשון שנטבע באדם מתחילת ברייתו אגב מולידיו, כמו שנאמר הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי. ותיקון זה הוא על ידי השתדלות ותשוקת האב והאם שיכנסו דברי תורה באזני התינוק שאינו יודע מאומה, ועל ידי כך נתקן שרש רע שנכנס בו שלא מדעתו מתשוקה אחרת שבשעת תולדתו (אשר תיקונו אינו בכח האדם עצמו אלא ע"י מולידיו) – וממילא יש שכר גם להורים המביאים, שכבר נתקן ונרפא חטאם הקודם.

ובמדה זו נשתבח ביותר רבי יהושע בן חנניא שנאמר עליו 'אשרי יולדתו', שבחו שלו הוא זה שנתקן

עד שרש תולדתו ע"י שהיתה אמו מביאתו לבית המדרש בינקותו, וממילא גם שבח ושכר לאמו; – ואותו מאמר 'טף למה באין – כדי ליתן שכר טוב למביאייהן' ר' אלעזר בן עזריה אמרו בשבת שלו, ור' יהושע שעליו נאמר 'אשרי יולדתו' כנ"ל לא היה בבית המדרש באותה שבת, וכשהפציר בשומעים שיאמרו לו מה חידוש היה בבית המדרש עד שאמרו לו דבר זה, אמר להם רבי יהושע: 'מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני' – ממני דייקא, שזכיתי למידה זו על ידי אמי יולדתי שתיקנה שלא מדעת את החטא שהיה בי שלא מדעתי וכן"ל (מובא בספר הפרשיות וילך).

את ה' האמרת היום בגימטריא: זו קריאת שמע (בעל הטורים תבא כו, יז).

דף ד

'אלא טומטום ספיקא הוא, מי אצטריך קרא למיעוטי ספיקא?!'. התוס' מפרשים, כיון שהוא ספק נקבה אינו יכול להביא קרבן ראייה ואין צריך לימוד מיוחד מהכתוב על כך. [ואם תאמר, הלא יכול להביא קרבן למחרת יום טוב ולהתנות שאם הוא פטור מראיה יהא זה נדבה – לא כי, מפני שלא יוכל לסמוך עליו כי קרבן נשים אין טעון סמיכה, ונמצא מבטלו מסמיכה (לפי הצד שהוא זכר ונתחייב לסמוך) הלכך אין לנו לתקן לו קרבן באופן זה. וע"ע מהרש"א]. והקשה בספר טורי אבן, מדוע 'עשה' דראיית פנים בעזרה לא ידחה לאו דולא יראו פני ריקם, ויתחייב להראות בעזרה ללא קרבן, ועל זה בא הלימוד המיוחד לפטרו מראיה.

ויש מתרצים שאין שייך בכגון זה לומר עשה דוחה לא-תעשה כי על זה גופא הוזהרה התורה, לא להראות ריקם. [וכמו שכתב הצ"ח (בפסחים מט). שלכך אין שייך לומר עשה דקרובן פסח ידחה לאו דלא תשחט על חמץ דם זבחי – כי על דבר זה עצמו הוזהרה תורה, שלא יקיים מצות הפסח כשיש לו חמץ] (ע"פ שפת אמת; הר צבי. וע"ע בענין זה בקהלות יעקב זבחים מו, יד).

לדעת הרמב"ם (ריש הלכות חגיגה) הבאת קרבן מעכבת במצות ראייה, וכל שבא ללא קרבן לא קיים המצוה כלל, ולפי זה מסתבר שאין שייך כלל להקשות שידחה עשה ללא-תעשה. וע"ע אבן ישראל ריש הלכות חגיגה ובמובא להלן ז.

– יש מקשים על קושית הגמרא 'איצטריך קרא למיעוטי ספיקא?!' לדעת הסוברים ספיקא דאורייתא לחומרא מהתורה [ולדעת החות-דעת ועוד, במצוות עשה אף הרמב"ם מודה שצריך להחמיר מהתורה], הרי לולא פטור מיוחד היינו מחייבים אותו מפני הספק ולכך הוצרך הכתוב לפטרו. (וזה קשה אף לפירוש התוס' שיש כאן צד קולא, כי לא יוכל לסמוך, שהרי אם מהתורה הוא מחוייב לצאת ידי ספקו, אין סברא שיבטל חיובו וימנע מהבאת קרבן כלל בגלל שאין יכול לסמוך).

ואכן המאירי כתב שמסוגיתנו נראה כדברי האומרים ספקא דאורייתא מהתורה לקולא ורק מדרבנן לחומרא.

ובשפת אמת פירש שעיקר כוונת הגמרא היא להקשות שאין שייך שיבוא הכתוב וימעט את הספק, כי לפי הצד שהוא זכר – ודאי יש לו להתחייב ואין שייך למעטו [ורק בתירוץ הגמרא חידש אביי שאפילו ידענו בו שהוא זכר גזרת הכתוב לפטרו, אבל המקשה לא סבר כן], ועל כן אם ננקוט ספקא דאורייתא לחומרא מהתורה, ודאי יתחייב הטומטום ואין שייך למעטו.

ויש מי שכתב, כיון שהאדם עצמו עומד בספק בעיקר חיובו אם הוא בר-חיובא אם לאו, אין צריך